

JEZIČKI OSNOVI TERMINA I POJMOVA U PRAVU

Prema demokratskom konceptu prava, njegova bitna obaveza je da bude u funkciji transparentnosti prava. Da bi ostvarilo tu svoju funkciju, odnosno da bi se stvorili uslovi za ostvarivanje pravne države, u društvenoj praksi je neophodno postojanje razumljivog i shvatljivog jezika i stila pravnih propisa. Jezik prava predstavlja osnovno sredstvo komunikacije pomoću koga se pravna procedura ustanovljava i sprovodi. Otuda, glavni predmet ovoga rada jesu jezički osnovi termina i pojmova u pravu kao bitan činilac pravne procedure.

Ključne reči: jezik, pravo, jezički osnovi, jezik prava

1. Uvod

Bitna odredba savremenog društva jeste da je to organizovano društvo u kome država i pravo imaju ključnu ulogu u uređivanju ponašanja i odnosa. Savremena društva obuhvataju pojedine države, unije država, saveze država i međunarodne odnose uopšte. Raznolikost običajnog prava, običaja, jezika, navika i uslova i karakteristika života i ponašanja u raznim državama, zbog povezanosti i civilizacijskih tendencija sveta, proizvela je potrebu za međunarodnim pravom kao načinom usklađivanja posebnih prava, prava država kao posebnih individualiteta.

Činjenica je da ne postoji standardni međunarodni jezik na kome bi se moglo normirati i sprovesti međunarodno pravo, iako mnogi engleskom jeziku pridaju takav značaj. Zbog toga sve države sveta uređuju i sprovode svoje pravne sisteme na svojim matičnim jezicima.

Prava svih država imaju istu osnovnu, bitnu ulogu: da uredi ponašanja vlasti (stvarnih upravljača društvom i državom) i građana – državljana na prihvatljiv (za većinu) i funkcionalan način. To znači da vlasti pravom uređuju interese i ponašanje na način koji se može nazvati održivim po normalnu egzistenciju dotičnog društva i države, i to čini posredstvom jezika kao osnovnog oblika komunikacije.

---

* Aleksandra Blagojević Danilović, samostalni advokat, doktorand III godine doktorskih akademskih studija na Fakultetu za pravo, javnu upravu i bezbednost Megatrend univerziteta u Beogradu, e-mail: aleksandra.danilovic@yahoo.com

Da bi pravo jedne države moglo da ostvaruje svoju ulogu, ono i samo mora biti uređeno, što znači da ono mora biti zasnovano na određenim principima, da svojim normama mora izražavati realističnu koncepciju društvenih odnosa u svim segmentima datog društva u vremenu i prostoru. Suštinska stvar je da pravo kao takvo bude jasno izraženo, odnosno iskazano.

Upravo iz principa opravdanosti, slobode i ravnopravnosti građana, iz principa demokratičnosti i stalne težnje građana za pravdom i „vladavinom prava“, sastavni deo svakog savremenog prava je procedura. Pravni jezik je stoga bitan činilac takve procedure jer predstavlja osnovno sredstvo komunikacije pomoću koga se ustanovljava i sprovodi pravna procedura.

2. Pojam i značaj jezika

Glavno svojstvo jezika jeste njegova razvojnost. Tako se jezik svakog naroda tokom vremena razvijao, usled čega je dolazilo do pojave stvaranja narečja, dijalekata, govora. Vremenom je komunikacija među govornicima, pripadnicima jednog istog naroda i građanima jedne iste države postajala otežana. Govornici počinju da se razlikuju po takozvanim dijalekatskim osobinama. Da bi se na određenom prostoru među različitim generacijama premostile razlike koje otežavaju komunikaciju, narod sebi stvara jezik kojim bi se što bolje mogao sporazumevati.

Ako pođemo samo od osnovnog značenja termina jezik, može se uočiti da se pod tim pojmom podrazumeva nekoliko različitih fenomena. Prvi fenomen odnosi se na jezik kojim govori narod u svakodnevnoj komunikaciji (različito u različitim krajevima). To je, jednostavno rečeno – narodni jezik. Pored narodnog, postoje još i fenomeni književnog jezika, jezika nauke, kao i stručnog jezika. Svi ovi fenomeni imaju određene sličnosti među sobom, dodiruju se, dopunjuju, ali svaki od njih ima i određene svoje osobenosti.

Postoji više različitih definicija jezika. U isto vreme jezik je i psihološki, neurološki, društveni, etnički, semiološki, komunikološki i kulturološki, ali i pravni fenomen, zbog čega i jeste predmet interesovanja mnogih nauka i naučnih disciplina, a time i predmet našeg razmatranja. Osim lingvistike i njenih disciplina, više različitih nauka, kao što su psihologija, neurologija, sociologija, etnologija, politikologija, semiologija, komunikologija, kulturologija, filozofija, ali i pravo, veoma su zainteresovane za proučavanje ovog fenomena.

Jezik se kao specifični fenomen može definisati sa različitih aspekta, tj. sa stanovišta predmeta, ciljeva i zadataka svake od navedenih nauka, ali i šire, prema shvatanju bitnih određenja toga pojma. Upravo zato su i moguće različite definicije, od kojih nijedna ne objašnjava do kraja to najsavršenije dostignuće ljudskog duha.¹

¹ Za *neurolingvistiku*, nauku koja se bavi povezanošću jezika i funkcija centralnog nervnog sistema (mozga), jezik je skup nervnih struktura u govornom centru. Na drugoj strani,

Čini nam se da je najpotpunija i najprimerenija opšta definicija jezika koja odgovara na bitna pitanja: šta je to jezik po svojoj unutrašnjoj strukturi, kako funkcioniše i čemu uopšte služi, i ona glasi: „Jezik je veoma složen sistem znakova (sa pravilima za njihov izbor, kombinovanje i upotrebu) pomoću kojih se ljudi u određenoj društvenoj zajednici međusobno sporazumevaju, iskazuju jedni drugima svoje misli i osećanja i obeležavaju se kao pripadnici upravo te zajednice, ili pak ove ili one društvene grupe u okviru nje. Jezik u tom smislu daleko je najsloženiji, čovekovim društvenim i duhovnim potrebama najprimereniji sistem znakova za iskazivanje misli i osećanja i sporazumevanja među ljudima u jednoj društvenoj zajednici.“²

Jezik je, dakle, sistemski organizovan skup jedinica i pravila za njihovo korišćenje, kombinovanje i upotrebu, čija je osnovna funkcija – sporazumevanje. U tom smislu, jezik predstavlja komunikacioni znakovni sistem, sa svojim strukturalnim i funkcionalnim činionicima.

Sa stanovišta uloge jezika u društvenom životu, jezik se može definisati i kao sistem znakova koji čoveku omogućava razvijen društveni život koji se, između ostalog, ostvaruje u opštenju među ljudima. Jezik je, u tom smislu, određen i uređen sistem znakova kojima je osnovna funkcija sporazumevanje među članovima jedne društvene zajednice.³

Bitan činilac jezika su oznake (formalne) životnih činilaca doživljavanja i značenja činilaca doživljavanja, razumevanja i shvatanja. Njega čine reči i sklopovi smislenih rečenica i iskaza.

Iako smo načelno saglasni sa navedenim definicijama, ostaje nam dilema da li jezik istinski predstavlja najsavršenije dostignuće ljudskog duha? Možda je primerenije konstatovati da jezik spada u red takvih dostignuća, ali je ipak samo instrument opštenja. Takođe, manjkavost navedenih definicija ogleda se i u činjenici da jezik nije samo sistem znakova, osim ako se prihvata kao opšta odredba logike u označavanju. U skladu sa navedenim, za potrebe ovog rada nudimo jednu, po našem mišljenju prihvatljivu, operacionu definiciju pojma jezik koja glasi: *Jezik je sistem pojmova, termina i znakova određenog značenja bitan za sporazumevanje među ljudima.*

---

jezik se, sa stanovišta njegove uloge u kulturi svake ljudske zajednice, definiše široko i opisno kao kulturna smotra naroda, što je takođe tačno, jer se kulturne vrednosti naroda ostvaruju pre svega jezikom i u jeziku. Te i mnoge druge definicije, međutim, ne govore dovoljno o suštini same pojave, o njenom unutrašnjem ustrojstvu i njenim funkcijama.

² Šipka Milan: *Kultura govora*, Institut za jezik, Sarajevo 2006.

³ Kad je reč o prirodnom ljudskom jeziku, taj sistem znakova predstavljaju artikulisani glasovi i njihove znakovne relevantne kombinacije (morfeme, lekseme, sintakseme) ili pak pisani znakovi, slova, pomoću kojih se te jezičke jedinice obeležavaju.

3. Pravo kao jezički proces

Pravo je specifičan proces. Kao što to važi i u ostalim oblastima društvenog života, pravo se iskazuje jezikom – usmeno ili pismeno. U njemu iskazi mogu biti deskriptivni i preskriptivni. Deskripcijom se vrši obaveštavanje o činjenicama i na taj način posredno utiče na ponašanje ljudi. S druge strane, funkcija preskripcije je da obaveštava o nečijim željama i volji i da tako neposredno utiče na ljudsko ponašanje.

Jezičko tumačenje predstavlja neizostavno prvi korak u procesu otkrivanja značenja prava. Jezičko tumačenje je utvrđivanje pravog značenja pravne norme putem jezika. Pravna norma, pored običajne i moralne norme, predstavlja vrstu društvene norme. Kao bitan deo, činilac prava, može se definisati kao pravilo ponašanja ljudi koje je zaštićeno državnim aparatom prinude. Prema Radomiru Lukiću i Budimiru Košutiću, pravne norme se mogu podeliti prema dva kriterijuma: prema kriterijumu uslovnosti pravne norme na uslovne i безусловne; prema kriterijumu opštosti, na opšte i pojedinačne.⁴ Jezik predstavlja sredstvo za saopštavanje misli i volje.

Jezičkim tumačenjem se utvrđuju moguća značenja pravne norme. Međutim smo sa jezičkim značenjem se nikada se ne može potpuno utvrditi i pravo značenje norme. Jezičko tumačenje pravne norme tesno je vezano za logičko tumačenje norme, jer je u suštini gledano, pravni jezik logički jezik i po tome se on razlikuje, recimo, od pesničkog, verskog i drugog jezika. Iako se jezičko i logičko tumačenje pravne norme odvija istovremeno, ipak se jezičko tumačenje, posebno neki njegovi delovi, na primer leksički a donekle i gramatički, provode pre logičkog tumačenja norme.⁵ Leksičko, gramatičko, sintaktičko i interpunkcijsko tumačenje su elementi koji se moraju objediniti i upotrebiti da bi se dalo jezičko tumačenje.

Poznato je da isti jezički izraz, bez obzira da li se radi o pravnom ili nekom drugom pojmu, vremenom menja značenje. Ponekad je to išlo do te mera da su isti izrazi i pojmovi u različitim zakonima ili granama prava imali različita značenja.⁶ Otuda je nužno da pravni jezik bude što jasniji, precizniji i razumljiviji, kako za one koji stvaraju i tumače pravne norme, tako i za građane (fizička lica) i pravna lica za koje su norme rađene. U principu, za svaki poseban pravni pojam treba da se definiše poseban jezički izraz ili termin koji treba dosledno upotrebljavati u tačno određenom značenju.

To je u pravu, svakako, teže ostvariti nego u nekim drugim naučnim disciplinama iz više razloga: sve pravne norme ne stvaraju isti pravni subjekti i u isto

⁴ Lukić Radomir, Košutić P Budimir: *Uvod u pravo*, 12. izdanje, Pravni fakultet, Beograd 2003, 259.

⁵ Lukić Radomir: *Metodologija prava*, Zavod za izdavanje udžbenika i Beogradski izdavačko-grafički zavod, Beograd 1977, 127.

⁶ Ibidem.

vreme, a protokom vremena značenja nekih reči i pravnih izraza se menjaju. U pravu ima toliko pojmova da je pravni jezik često siromašan da ih sve na jasan način izrazi, pa se neretko dešava da se jedan pravni izraz upotrebljava u više značenja. Neki dugo godina korišćeni tradicionalni pravni pojmovi i izrazi u novim izmenjenim društvenim okolnostima i novom vremenu dobijaju drugačija i savremenija značenja, a na nekim prostorima, pored novih, zadržavaju i stara značenja. Osim toga, kao što smo već rekli, u različitim granama prava i u različitim situacijama, isti pravni pojam i isti pravni jezički izraz ne znače isto, već često označavaju različite stvari. Zato savremena pravna teorija i praksa preporučuju da se uz svaki zakon, u njegovom uvodnom delu, definišu značenja pojedinih pojmova i izraza koji se koriste u konkretnom zakonu⁷. Definisane značenja pojedinih pojmova i izraza, umnogome olakšava tumačenje pravnih normi.

Do jasnog, preciznog i razumljivog pravnog jezika se dolazi razvojem pravne nauke i nomotehnike, što ne znači da stručni pravni jezik ne treba u sebi da sadrži i obični, svakodnevni, narodni jezik, jer on mora biti razumljiv najširim slojevima naroda. U izgradnji pravnog jezika, neophodno je iznaći pravu meru između stručnog i običnog, svakodnevnog, narodnog jezika i to u smislu Jeringovih poruka da *zakonodavac treba da misli kao filozof, ali da govori kao seljak*⁸. U pravnom jeziku neophodno je koristiti obične izraze koji su proizašli iz **svakodnevnog**, narodnog jezika, kao što su: lice, dete, otac, roditelj, stvar, radnja itd., iako svaka od ovih reči ima nešto drugačije značenje u pravu, ali treba koristiti i čisto pravne izraze koji označavaju pravne pojmove, npr. Ustav, zakon, pravosnažnost, odražaj, vinost, umišljaj, i tako dalje⁹.

Bez obzira na to koliko pravna nauka teži da pravni jezik bude precizan instrument u rukama pravnika, njegova preciznost se ne može nikada u potpunosti postići. Otuda, značajnu ulogu u pravu ima tumačenje prava kao sredstva pomoću koga se utvrđuje značenje pojedinih jezičkih izraza koje upotrebljavaju pravnici u stvaranju pravne norme¹⁰. Savremena pravna teorija zagovara slobodu tumačenja pravnih normi koja podrazumeva da svi pravni pojmovi i izrazi nemaju unapred utvrđenu, kruto shvaćenu, formu i sadržinu, kako je to nekada bilo u rimskom pravu. Značenje nekih reči, pravnih izraza i pojmova nije unapred dato, već se ono mora tumačenjem utvrđivati prema konkretnom slučaju na koji se odnosi i u zavisnosti od veza koje imaju sa ostalim pravnim izrazima i pojmovima¹¹.

To je posebno važno u nekim granama prava, kao što je krivično pravo u kojem se traži veći stepen preciznosti pravnog jezika zbog pravnog karaktera ove pravne discipline koja u svom predmetu rada ima oduzimanje najvažnijih dobara čoveka i izricanje najtežih kazni, uključujući i doživotnu kaznu zatvora i

⁷ Ibid., 224.

⁸ Ibidem.

⁹ Ibidem.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Ibidem.

lišavanje života u onim pravnim sistemima u kojima je propisana ova vrsta krivične sankcije.

Zbog svega navedenog prilikom jezičkog tumačenja prva moramo voditi računa da jezik u pravnoj normi ima isto značenje kao i u običnom govoru. Kao i svako tumačenje uopšte, tako je i tumačenje prava svakodnevna delatnost svakog ko ima posla s pravnim normama, a pogotovu pravniku, i to neprimetna delatnost. Vršeci tu svakodnevnu delatnost tumač i ne primećuje da vrši posebnu delatnost koja je važna i teška.¹² Iako navedeno gledište Radomira Lukića i Budimira Košutića izražava suštinu tumačenja prava, otvara se pitanje da li je moguće uopšte govoriti o neprimetnim delatnostima, tj. da li takve – neprimetne delatnosti uopšte mogu da postoje.

Specifičnost u pogledu odnosa jezika i prava ogleda se u činjenici da jeziku treba dati posebno pravno značenje samo ako ga ima u pravnoj normi, tj. ukoliko je određeno u izvesnim aktima. Takođe, važno pravilo je da znacima jezika u istoj pravnoj normi ne treba davati različita značenja.¹³

Može se slobodno reći da upravo jezik može biti izvor pogrešaka i zabluda tokom sudskog postupka, a naročito tokom saslušanja. Uočeno je da nepreciznosti i nejasnoće u jeziku mogu voditi do pogrešaka i zbrke u mišljenju i zaključivanju tokom postupka. Najčešće pogreške u zaključivanju proizlaze iz višeznačnosti određenih reči i njihovom mešanju. Činjenica je da ljudi koriste mnoge reči, a da pritom ne razmišljaju o njihovom značenju, pa ih koriste mehanički.

O razumevanju značenja reči uopšte za dobro rasuđivanje pisali su mnogi teoretičari. Međutim u oblasti prava nije bilo mnogo reči o tome, iako je značenje pojma u pravu veoma važna kategorija. U situaciji kada se vodi rasprava u vezi sa nekim pojmom, prvo što mora biti jasno subjektima koji raspravu vode je šta označava taj pojam. Ukoliko nedostaje jasnoća u značenju reči ili odnosu između reči i pojma koje u raspravi koristimo, rasprava je besmislena. Osnovna stvar u zauzimanju stava o nekom pitanju rasprave je neophodnost da se zna na šta mislimo kada izgovorimo određenu reč.

Sušтина razumevanja i shvatanja u svim jezicima, govornim „predmet“ jezicima i specijalnim, stručnim jezicima je u značenju tj. u odnosu iskaza (reči – termina) i realiteta na koji se odnose. Ovo je važno u smislu davanja adekvatnog odgovora na postavljeno pitanje i vođenja dalje rasprave o postavljenom pitanju.

¹² Lukić Radomir, Košutić P Budimir, 396.

¹³ U pravu možemo razlikovati nekoliko klasifikacija jezičkog tumačenja: Ekstenzivno i restriktivno: ekstenzivno (šire) kada se pri utvrđivanju pravog značenja pravne norme daje rečima šire značenje, „obuhvata više objekata“, i restriktivno (uže) „značenje koje obuhvata manje objekata“. Vezano i slobodno: slobodno tumačenje ne treba da bude vezano pravnom normom, već slobodno tumači da pravo odgovara stvarnosti; vezano – tumač je vezan značenjima jezičkog tumačenja. Subjektivno i objektivno: subjektivno je značenje koje normi daje tvorac i objektivno šta same reči znače. Statičko tumačenje je ono koje pravo značenje pravnoj normi daje po značenju koje su reči imale u momentu donošenja norme i evolucionarno tumačenje koje reči imaju u momentu tumačenja norme.

U ovom slučaju govornici koji sudeluju u raspravi, iako koriste iste reči, moraju misliti na isti pojam da bi se razumeli. Dakle, važan korak u bilo kom pravnom procesu je raspraviti i jasno odrediti koji su osnovni pojmovi rasprave, odnosno na šta mislimo kada raspravljamo o određenom pitanju, što nam ukazuje na značaj jezičkih osnova termina i pojmova u vezi sa pravnim procesom.¹⁴

4. Narodni, naučni i stručni pojmovi

Po demokratskom konceptu prava, njegova je obaveza da bude u funkciji transparentnosti prava. To praktično znači da ustav, zakoni i drugi pravni akti moraju da budu objavljeni na uobičajenom narodnom jeziku, tzv. govornom „predmet jeziku“ kojim se svakodnevno komunicira. Taj jezik mora biti jasan, razumljiv i shvatljiv za „obične“ građane. Bez tih odlika, propisi ostaju neprijemljivi. Stvar je jednostavna. Građanin, ako ne zna i ne shvata šta su njegove dužnosti i prava i kako ih može ostvariti, neće moći da se ponaša u skladu sa pravom. Dakle, razumljiv i shvatljiv jezik pravnih propisa i odgovarajući stil uslov je postojanja pravne države u društvenoj praksi. Potreba i zahtev su jasni, ali ne i lako ispunjivi iz više razloga.

Svaki savremeni jezik sadrži brojne homonime i sinonime, dijalekte i varijante raznih lokalnih jezika. Termin *saslušanje* odnosno *saslušati* je odličan primer za to. Saslušati nekoga može značiti da se u razgovoru iz pijeteta saslušanečije izlaganje, da se saslušava predavanje, da se saslušava govor govornika na nekom skupu, itd., a može značiti i suprotno od toga – saslušanje u smislu da se po pravnoj obavezi daju odgovori na određena pitanja za to ovlašćenom licu ili se obavi saslušanje na osnovu prava subjekta da o određenom predmetu da izjavu ili da davanjem izjave inicira pravni proces. Ovaj primer uverava nas da isti termin, ista reč u istom osnovnom jeziku može imati različita značenja, iako im je etimološka osnova ista.

Jezik koji ćemo nazvati narodnim, jezik kojim komunicira stanovništvo na određenoj teritoriji, po pravilu se deli na običan, govorni, narodni i književni jezik.

Narodni jezik je skup svih narodnih govora ili dijalekata koji po nekim svojim bitnim karakteristikama, pre svega po zajedničkoj supstanci i strukturi, predstavljaju celinu i razlikuju se od drugih, susednih dijalekatskih sistema, tj. od susednih jezika, iako tu, kad je reč o srodnim jezicima, nema oštrog granica.¹⁵

To je jezik svakodnevne komunikacije i njegova funkcija je da prenese informaciju. Njegovo osnovno obeležje jeste njegova raznolikost, neujednačenost. Narod, naime, u različitim krajevima na području jednog jezika različito govori. Ponekad su te razlike tolike da se pripadnici istoga jezika teško među sobom mogu

¹⁴ Neretko se sudska praksa susreće sa situacijom da tokom trajanja procesa određeni pojmovi neće biti jednoznačni ili samorazumljivi i da će zahtevati dodatna objašnjenja.

¹⁵ Vidi šire: Šipka Milan: *Kultura govora*, Institut za jezik, Sarajevo 2006.

razumeti. Primer za to može biti nerazumevanje Vranjanca i Somborca u običnoj svakodnevnoj komunikaciji. Međutim, to nije karakteristika samo našeg jezika, kao ukupnosti narodnih govora koji mu pripadaju, nego i mnogih drugih jezika.

Ova činjenica otežava širu komunikaciju, pogotovo pisanu, pa se stoga, radi prevladavanja tih teškoća, formira prvo književni jezik, a potom i standardni jezik. Kao jezički tip koji se ne razvija spontano nego planski i koji ostaje trajno zabeležen u knjigama i drugim dokumentima, književni jezik se vremenom menja. Evidentno je da je ta promena sporija nego kad je u pitanju narodni govor. Zbog toga se tokom vekova jezik kulture i jezik naroda mogu znatno udaljiti i međusobno značajno razlikovati.¹⁶

Književni jezik ima i svoju usmenu formu, koja u savremenom životu postaje sve važnija. To je upotreba službenog jezika ne samo u školama, radiju, televiziji, u pozorištu, na javnim skupovima, već i u svim oblastima društvenog života, uključujući i oblast prava. Takav vid upotrebe jezika najčešće se imenuje pojmom standardni jezik. Postoje i težnje da se taj naziv upotrebljava umesto pojma književni jezik za označavanje zajedničkog jezika na svim nivoima zvanične upotrebe.¹⁷

Ova dva naziva upotrebljavaju se najčešće sinonimno. Naziv književni jezik ima najdužu tradiciju i najpogodniji je za označavanje jezika u pisanoj formi. Pojam standardni jezik češće se upotrebljava u samoj lingvistici kao nauci. Njime se precizira da je reč o jeziku koji je u jednom smislu širi pojam od jezika književnog dela, a u drugom smislu je i uži pojam. On ne obuhvata obavezno sve stilske mogućnosti koje ima književni jezik, odnosno jezik književnog dela.

Standardni jezik pridržava se norme, dok u književnom jeziku ima primera odstupanja od norme. U jednom pogledu standardni jezik može se shvatiti i kao neka vrsta jezika za koji postoje standardna pravila upotrebe. S druge strane, književni jezik obavezno podrazumeva njegovo izražajno bogaćenje.

Iako se u literaturi koristi pojam savremeni jezik, dužni smo da iznesemo svoj kritički stav u vezi s tim. Naime, u praksi ne postoji realitet koji bismo opravdano nazvali standardnim jezikom, ako uzmemo u obzir da postoje brojne delatnosti, struka i nauka. Svaka struka ima svoj stručni i svaka nauka svoj naučni jezik. Neke reči postoje i imaju značenje i funkciju samo u tom jeziku. Dovoljan primer za to su nam značenja pojmova (reči) pravda i pravedno.

Imajući u vidu sve prethodno navedeno, važno je naglasiti da jezik ne čine samo reči i rečenice, već i naglasci, tok izgovaranja, prateća gestikulacija, mimika (verbalni usmeni govor i tzv. govor tela). Ne čine ga samo usmena forma izražavanja i druge simboličke forme. Nesporno je da postoji velika razlika između

¹⁶ Primeri sanskrita, hebrejskog, arapskog, latinskog ili staroslovenskog jezika.

¹⁷ U lingvističkoj nauci javljaju se i nastojanja da se ta dva pojma kao termini među sobom razgraniče. Tim razgraničenjem pojam književni jezik označavao bi samo jezik književnog dela, a pojam standardni jezik širu upotrebu zvaničnog jezika utvrđenog gramatičkim i pravopisnim pravilima, koji su obavezni za sve govornike jezičke zajednice.

usmenog izražavanja i pisanog izražavanja. Pritom, veoma je važno da li je komuniciranje neposredno, usmeno, ili je posredovano upotrebom raznih uređaja, odnosno pismeno.

Neposredno usmeno komuniciranje daje mnogo više saznanja o subjektima koji učestvuju u raznim ulogama u komunikaciji. Razlog tome je što usmeno komuniciranje omogućava uvid u vezu između izrečenog, tona i stila iskaza, mimike i gestikulacije.

Uobičajeno je još i da se jezik razlikuje kao običan, laički, govorni jezik, stručni i naučni jezik. Stručni jezik je znatno više formalizovan i standardizovan od običnog standardnog jezika, time što su unutar njega koncentrisani termini i izrazi karakteristični za određenu struku koji ne moraju biti poznati van jezika te struke, odnosno isti termini (iste reči) mogu van dotične struke imati drugo značenje.

Naučni jezik je, po pravilu, još formalizovaniji i standardizovaniji od stručnog jezika. Poznata je činjenica da postoje veoma velike razlike u jezicima pojedinih nauka, što je naročito očigledno između jezika prirodnih nauka (na primer, fizike i hemije), s jedne strane, i društvenih nauka (na primer, prava, politologije, psihologije, sociologije, s druge).

Ipak, u osnovi svih pomenutih jezika, a najizrazitije je to u pravu, stručni i naučni jezici nužno su povezani sa standardnim jezikom.

5. Opštenje regulisano jezikom nauke i struke

Čovek svakodnevno komunicira verbalno, neverbalno, pisanim putem. Pojam komunikacije u tom smislu označava proces razmene sveukupnog iskustva između pojedinca i grupa. Cilj je da poruka dopre do onog kome je namenjena, i da bude shvaćena na željeni način kako bi izazvala adekvatnu reakciju.

Jezik nauke je okrenut realnosti, objektivnoj stvarnosti tako što izveštava o prirodi, društvu i zakonitostima koji u njima vladaju. S ruge starne, jezik struke je uvek u vezi sa određenom grupom ljudi koja ga koristi, sporazumeva se njime i predstavlja jezik određene socijalne grupe. Grupa ljudi čija je udružena aktivnost na spoznaji i delovanju duže vreme usmerena na ograničeni deo stvarnosti, razvijaju i upotrebljavaju u jezičkoj komunikaciji u svome delovanju, kao i o delovanju i predmetima vezanim za njega, jezička sredstva koja se zbog specifičnih uslova i potreba razlikuju od sredstava drugih grupa koje funkcionišu u drugačijim komunikacijskim situacijama – uslovima.

Jedno od osnovnih značenja stručnog jezika je i razlika između pisane i usmene komunikacije u njemu. Složenost odnosa iz kojih nastaju sporovi je često rezultat činjenice što je sporna situacija nastala u okviru kompleksa društvenih odnosa koji možemo da nazovemo posebnom strukom. Zbog toga se u sporu koji nastaje povodom sukoba pravnih interesa u, na primer, medicini ili građevinarstvu, u pravnom postupku i jeziku koji se u tom postupku koristi moraju

naći i izrazi koji pripadaju odgovarajućem profesionalnom jeziku npr. medicine ili građevinarstva.

Prisustvo elemenata drugih profesionalnih jezika ili obične naracije je u sudskom diskursu neophodno samo radi utvrđivanja faktičkih činjenica. Taj jezik nije podoban za identifikaciju pravnih odnosa koji nastaju u datim faktičkim okolnostima, pa se u sudskim aktima, osim zapisnika o saslušanju stranaka ili svedoka, srećemo sa jezikom koji u još jednom smislu ima hibridnu prirodu: iste životne okolnosti se opisuju ili opredeljuju nepravim jezikom (odgovarajuće profesije), kao faktički događaji, a odmah zatim se pravnim jezikom utvrđuje njihova pravna priroda.¹⁸

Činjenica je da je neophodno da se pravna kvalifikacija zasniva na nesporim saznanjima faktičkih okolnosti, koje se, između ostalog, i saznaju u postupku saslušanja. U tom smislu korišćenje stručnog jezika je od velike važnosti po sam proces.

6. Jezik prava

Jezik prava, s obzirom na osnovne činioce jezične delatnosti,¹⁹ predstavlja podsistem jednog opšteg, narodnog ili govornog jezika od koga prima najveći deo svojih formalnih i značajnih obeležja. Međutim, on se takođe razlikuje od opšteg jezika i drugih jezičkih podistema. Naime, mogu se razlikovati četiri različita činioca sadržaja izraza i značenja u jeziku prava. Prvi činilac sadržaja čine identični činiooci opšteg jezika. Ovim činiocima označavaju se odnosi bitni za funkcionisanje određenog društvenog sistema, kao i identifikovani interesi unutar njega (npr. „lice“, „predmeti“, „valuta“) koji se upotrebljavaju češće od onih koji ne označavaju tako bitne društvene odnose.

Drugi činilac sadržaja jezika prava čine izmenjeni termini opšteg jezika, odnosno mešoviti narodno-stručni izrazi i značenja. To su izrazi i značenja iz opšteg jezika koji se transformišu – proširuju ili sužavaju za potrebe normativnih definicija, pravničke prakse ili pravne nauke. Ovde je sada dominantna potreba pravnog sistema da imenuje vlastitu tehniku i da postigne veću pojmovnu preciznost u označavanju pravnih odnosa („normativa“, „imalac – posednik“, „stambeni objekat“).

Treći činilac sadržaja čine čisto stručni pravni izrazi i značenja (pravni termini i pojmovi). Njih formulišu i definišu pravnici u cilju realizacije funkcija u pravnom komuniciranju koje ne mogu na pogodan način nositi ni identični ni izmenjeni elementi opšteg jezika („pravni lek“, i sl.).

¹⁸ Tabaroši Svetislav: „Jezik u pravu“, *Zbornik Pravo i jezik*, Univerzitet u Kragujevcu, Kragujeva 2006, 37.

¹⁹ Fonetske, morfološke, leksičko-semantičke, sintatičke i pragmatske.

Svi činioци sadržaja iz druge i treće grupe zajedno čine pravnički jezik. Pravnički jezik je nesumnjivo glavni nosilac značenja i funkcija pravnog jezika, pa je stoga opravdano privilegovan predmet jezičkog razmatranja prava. Njega stvaraju, sistematizuju, uče i upotrebljavaju pravници kao zasebna sociolingvistička grupa. Jedan od glavnih zadataka pravnog obrazovanja jeste savladavanje ovog dela jezika prava ili sticanje jezičke pravne kompetencije.²⁰

Četvrti činilac sadržaja čine stručni termini i značenja koji su generisani u ostalim stručnim oblastima. Tu spadaju politički, ekonomski, urbanistički, medicinski i drugi tehnički termini i značenja koje pravni sistem prihvata („platni promet“, „kamatna stopa“, nazivi građevinskih postupaka kao što je „izvođenje građevinskih radova“, itd.). Tako se može razlikovati govor zakonodavca, govor pravne prakse, govor pravne nauke, pravno relevantan govor građana, i slično.

Na osnovu svega navedenog možemo reći da se pod jezikom prava podrazumeva jedan znakovni sistem koga čine svi važeći znaci i semantička, sintaktička i pragmatička pravila njihove upotrebe, kojima se vodi pravna komunikacija. Konkretna primena činilaca sadržaja sistema jezika prava odvija se u jezičkim pravnim radnjama ili pravnim govoru, a rezultat su pravne poruke.

Pisani oblici u kojima se izražavaju jezičke pravne radnje su pravni akti. Da bi se pravne poruke što lakše primale, razumevale i pamtile od strane njihovih primalaca, moraju istovremeno ispunjavati dva uslova: da su ekonomične i redundantne. Jezička ekonomičnost traži sažimanje rečenica, skraćivanje govora usled poznavanja konteksta, izbegavanje i specijalizovanje sinonima, skraćivanje sintagma, isključivanje reči usled društvenih promena, trajnost važenja poruke... Zahtev redundantnosti jezika znači da poruka mora da sadrži elemente koji su primaocu poznati i koji mu olakšavaju prijem i razumevanje poruke. Zbog toga, pravna poruka treba da sadrži izvesan višak razumljivih i ponovljenih izraza, te mora primaocu dati izvesno vreme za upoznavanje pre nego što počne delovati.

Temeljnim svojstvom jezika prava i celokupnog pravnog poretka smatra se visoka mera formalizma, a to znači normativne određenosti, prinudnosti, sužavanje slobode jezičkog delovanja u pravu. Formalizacija prava jeste aspekt racionalizacije prava. Formalizacija jezika prava stvara svojstvenost pravničkog stila (najizrazitije u normativnoj pravnoj delatnosti, a manje u advokatskoj delatnosti). Činjenica je da se među osnovne osobine pravničkog stila može ubrojati: bezlično izražavanje, neomotivnost, neekspresivnost, reduciranost, jednoličnost i repetitivnost jezičnog izražavanja, svečanost mnogih jezičnih pravnih radnji i akata, i drugo.

Dvema osnovnim funkcijama jezika prava, Visković smatra – deskriptivnu (konstativnu), koja se sastoji od opisivanja i objašnjavanja pravno relevantnih činjenica i preskriptivnu, koja se sastoji od traženja ili zahtevanja određenog ljudskog ponašanja.²¹ U jeziku prava zapostavljene su uloge indikativnih stavova

²⁰ Ovde se može dodati i potreba za sticanjem sposobnosti da se ovaj jezik upotrebljava u posebnim pravnim – procesnim formama.

²¹ Vidi šire: Visković Nikola, *Jezičnik prava*, Naprijed, Zagreb 1989, 32-40.

i iskaza. Takođe, utvrđeno je da se ovaj jezik u većoj meri bavi jednom vrstom preskriptivnih stavova, pravnim normama, a zapostavlja neke druge.

Mnogi autori bavili su se problemima utvrđivanja obeležja jezika prava, npr. definicijama u pravu, osnovnim i izvedenim normativnim pojmovima, određenim i neodređenim normativnim pojmovima, normativnim kvalifikacijama i njihovim modalitetima, ideološkim funkcijama jezika prava, njegovom tajnovitošću.

Činjenica je da jezik prava u celini ima svoje funkcije, od kojih su, kako smo rekli, najvažnije deskriptivna i preskriptivna funkcija, ali i činioci opšteg – svakodnevnog i stručno-pravničkog jezika imaju svoju značajnu ulogu u oblasti prava. Pravnički jezik osigurava jezičku stručnost, jednoznačnost i prinudljivost, sa ciljem da unese viši stepen jednoobraznosti, izvesnosti, kontrole i ekonomičnosti u neke tipove pravnih odnosa gde su takve vrednosti nužne.

Nije teško doći do zaključka da u komunikacijskom oblikovanju svojih interesa i namera oni koji poruku šalju mogu upotrebiti razna pravila: pravila jezika koja su važeća u datom društvu (jezični kod), pravila logičkog mišljenja (logički kod), pravila morala, običaja, politike, ekonomije itd., koja deluju i međusobno se nadmeću u datom društvu (razni vrednosno-idejni kodovi), te najзад i sve opšte pravne norme koje čine pravni sistem, uključujući pravila pravničkog jezika (normativnopravni kod).

Primaoci pravnih poruka mogu pošiljaoca razumeti samo ako se obrate istim kodovima. Između pošiljaoca i primaoca može doći do neslaganja u pogledu najadekvatnijeg i najprihvaćenijeg značenja poruke, ali i u pogledu nizova mogućih njenih značenja. Zbog toga primalac poruke, a i opšte pravne norme, redovno, bar jednim manjim delom, sam konstruiše značenje poruke.

S druge strane, važan izvor značenja čine spoznaja strukture i funkcionisanje pojmova na koje se pravne poruke odnose, kao što su: ljudsko ponašanje, materijalni i duhovni predmeti tih odnosa. Ovo ujedno predstavlja objektno tumačenje kao drugu fazu toka tumačenja. Zbog stalnih promena u društvenim odnosima, u ljudskim sposobnostima, potrebama i interesima, pošiljaoci i primaoci pravnih poruka moraju stalno preispitivati svoja iskustva u cilju što boljeg međusobnog razumevanja.

Jedan od izvora značenja u pravu jesu i konkretne situacije u kojima se mogu naći i pošiljaoci i primaoci. Te situacije su najdinamičniji i jedini stvaralački izvor značenja u pravu. Naime, koja će značenja neka poruka dobiti u određenoj situaciji, to uveliko zavisi od vrednosti i interesa koje ona izaziva među primaocima.²²

Ovde sada moramo uvesti i pojavu sudskog jezika, kao jednog od mogućih vidova stručnog jezika – jezika prava. Možemo slobodno reći da je glavna odlika sudskog jezika, kao osnovnog oblika pravničkog jezika, njegov pragmatizam. Sud, u svom postupku koristi onaj jezik koji je najbolje prilagođen određenoj procesnoj radnji, uz eksplicitno zakonsko ograničenje, da svi sudovi svoju odluku moraju da saopšte na jeziku koji je podoban da bude predmet logičkog

²² Vrednosti i interesi često su suprotstavljeni u intersubjektivnim odnosima.

testiranja i ispitivanja njene usklađenosti sa principima koje je formulisao zakonodavac. Zbog toga se jezik sudske odluke, naročito u izreci, razlikuje od jezika korišćenog u saslušanju, u obrazloženju, i slično.

Jezič izreci mora da bezuslovno zadovolji pravila pravnog diskursa, jer se samo tada odluka može uvrstiti u pravni sistem. Dakle, jezik izreke mora da bude potpuno saglasan i komplementaran sa jezikom drugih subjekata u procesu primene prava. Ta okolnost je takođe jedna od onih okolnosti koje nas navode i daju nam za pravo da jezik prava svrstamo u grupu stručnih, ili profesionalnih jezika.

7. Zaključak

Pravo je bitan činilac poretka. Zbog toga je osnovna uloga prava, u svim periodima razvoja prava i države, uspostavljanje i održavanje poretka kako prava tako i države. U okviru poretka shvaćenog kao sistem, pravo ostvaruje više funkcija, i to: a) informisanja; b) primenjivanja odredba normi u praksi i nadzora nad primenom; c) proučavanja konfliktata i načina njihovog razrešavanja; d) prilagođavanja norme potrebama društva i poretka; đ) ocenjivanja efekata funkcionisanja prava, pravnog poretka i pravnog sistema.

Jedan od bitnih činilaca ostvarivanja navedenih funkcija predstavlja jezik prava kao osnovno sredstvo komunikacije među subjektima pravnog sistema. Jezič prava je složen fenomen koji ima više bitnih činilaca sadržaja. Svaki od tih činilaca u velikoj meri utiče na njegovu konačnu formu, oblike i sadržaj, ali i na konačne efekte ostvarivanja funkcija pravnog sistema.

Jezič prava pripada grupi stručnih jezika. Utemeljen je na osnovama narodnog i književnog, odnosno standardnog jezika, a prilagođen potrebama i specifičnostima pravne nauke i struke. Prilikom pravne modifikacije jezičke osnove uvažena je potreba da jezik prava ostane razumljiv za sve one korisnike kojima je namenjen, jer je u suprotnom otežano, ili čak onemogućeno ostvarivanje njegovih funkcija. Da bi svaki građanin znao šta je dozvoljeno ili zabranjeno; šta je dobro, a šta zlo; šta je poželjno, a šta je nepoželjno, sve to mora biti jasno i razumljivo iskazano u formi važeće pravne norme, što ujedno i predstavlja prvi korak u ostvarivanju prava unutar pravne države.

Ustanovljeno je da nepravilno obavljanje propisanih radnji, odnosno kršenje norme može nastati i usled nerazumevanja samih propisanih normi, **što** ukazuje na bitan značaj jezičkog značenja pravne norme.

Kako pravna značenja koja su formulisana u pisanoj formi, po pravilu, imaju oblik rečenice, tako se pravna norma sastoji od pojmova koji su povezani logičkim vezama. Pored leksike svakodnevnog govora, koja se koristi za označavanje nepravničkih i pravničkih pojmova, jezič prava koristi i posebne pravno-tehničke termine kojima se označavaju različiti pravni pojmovi.

Činjenica je da je bilo nemoguće da sve pravne norme stvore isti stvaraoaci i u isto vreme. Imajući to u vidu, tokom vremena su se menjala ne samo značenja pojedinih pravnih pojmova, već i sam jezik kojim su se koristili razni subjekti u realizaciji raznih delatnosti iz oblasti prava.

Budući da jezik ima svoju razvojnu dimenziju, isti jezički izraz je vremenom menjao značenje do te mere da su isti izrazi i pojmovi u različitim zakonima, ili u različitim granama prava, imali različita značenja. Da bi se stekle predstave o značenju pojedinih reči ili izraza, jezik nudi dve tačke oslonca – etimologiju i jezičku upotrebu. Dok, s jedne strane, etimologija pokazuje poreklo određenog izraza i početno značenje pojedinog izraza, odnosno reči, jezička upotreba pokazuje značenje pojedinih reči ili izraza tokom vremena i evoluciju u njihovom značenju.

Pored zahteva za razumljivošću iskaza, jezik prava karakteriše visoka mera formalizma, odnosno normativne određenosti. Ovakva karakteristika jezika prava predstavlja neophodnost jer utiče na sužavanje nepotrebnih individualnih sloboda jezičkog izražavanja u pravu, čime se postiže i njegova potrebna jednobraznost. Sama formalizacija jezika prava predstavlja ujedno i bitan aspekt racionalizacije prava i ustanovljava poseban jezički stil – stil pravnog opštenja i izražavanja.

Literatura

- Avramov Smilja, Kreća Milenko (1999): *Međunarodno javno pravo*, Pravni fakultet, Beograd
- Delić Nataša (2008): „Psihologija iskaza pojedinih učesnika u krivičnom postupku“, *Crimen*, vol. 3, br. 1, Beograd, 39-52
- Delić Nataša (2011): „Pojam i struktura iskaza – sudsko-psihološki aspekt“, *Godišnjak Pravnog fakulteta u Istočnom Sarajevu* br 2/2011, Istočno Sarajevo, 52-82
- Grin Džudit (1977): *Mišljenje i jezik*, III izdanje (prevela Olivera Petrović), Nolit, Beograd
- Lukić Radomir (1977): *Metodologija prava*, Zavod za izdavanje udžbenika – BIGZ, Beograd
- Lukić Radomir, Budimir P. Košutić (2003): *Uvod u pravo*, 12. izdanje, Pravni fakultet, Beograd
- Šipka, Milan (2006): *Kultura govora*, Institut za jezik, Sarajevo
- Tabaroši Svetislav (2006): „Jezik u pravu“, *Zbornik Pravo i jezik*, Pravni fakultet, Univerzitet u Kragujevcu
- Visković Nikola (1989): *Jezik prava*, Naprijed, Zagreb
- Zbornik radova (2006): *Pravo i jezik* (pr. Miodrag Mićović), Pravni fakultet, Univerzitet u Kragujevcu

Rad primljen: 28. januar 2015.

Paper received: January 28th, 2015

Odobren za štampu: 10. mart 2015.

Approved for publication: March 10th, 2015

Aleksandra Blagojević Danilović, Independent Lawyer, PhD Student
Faculty of Law, Public Administration and Security
Megatrend University, Belgrade

LINGVISTIC BASIS OF LEGAL TERMS AND CONCEPTS

S u m m a r y

The first, and also one of the most important steps in any legal process is to discuss and clearly define what the basic terms of discussion is, or what we mean when we discuss a particular issue. This fact clearly indicates the importance of the linguistic basis of terms and concepts relating to the legal process. In simple terms, to be able to apply, the constitution, laws and other legal acts must be published in the usual vernacular, so-called speaking language used in communication on a daily basis. The language must be clear and understandable for ordinary citizens, because if it is not, regulations may remain inapplicable. If a citizen does not know and does not understand what his or her duties are and their rights and how they can be achieved, the citizen will not be able to behave according to the law. That is why, understandable and intelligible language of legal acts and appropriate style are mandatory requirements for the existence of the rule of law in social practice. Therefore linguistic basis of law can be regarded as an essential element of achieving the rule of law in general.

Key words: language, law, linguistic basis, language of law

